

VÝZNAM ĽUDSKÉHO KAPITÁLU A POTENCIÁLU V REGIONÁLNO M ROZVOJI

IMPORTANCE OF HUMAN CAPITAL AND POTENTIAL IN REGIONAL DEVELOPMENT

Erika Ľapinová

Abstract

In our contribution we will pay attention to the importance of the human factor in the regional development of the territory, with an emphasis on local development. In the theoretical part we will present the theoretical background of the problem. In the analytical part using an example of specific Slovak municipality, we will map the actual state of development of the territory, its potential and further development opportunities, all with an emphasis on the human factor and its role in this process. We will use SWOT analysis of municipality in region Horehronie as a tool to identify a development potential of municipality with an emphasis on the human factor. At the end of contribution we will identify the key impacts of the human factor in the municipality presented by us, with an emphasis on the potential for further development of the area. We will pay special attention to modern tools used in mapping the development potential of territories.

Key words: human capital, human potential, regional development

JEL Code: J24; R1

Úvod

Medzi názormi na zdroje stimulácie regionálneho/lokálneho rozvoja dominuje presvedčenie o kľúčovom význame ľudskej iniciatívy a ľudských zdrojov pre regionálny rozvoj. V súlade s inštitucionálnymi teóriami je kľúčová interakcia medzi aktérmi a inštitúciami na regionálnej úrovni, vo vnútri regiónu i mimo neho (v konkrétnom inštitucionálnom usporiadaní).

Pre rozvoj regiónu sú najpodstatnejšie vnútorné zdroje (endogénne), ďalej rola aktéra a aktivita „zdola“. Ide teda o koncepciu rozvoja založenú na miestnych zdrojoch a schopnostiach. Základnými prvkami endogénnych prístupov k podpore regionálneho rozvoja je snaha o zmenu atmosféry v regióne, vytvorenie podmienok pre učenie sa a participáciu, začleňovanie aktérov, posilnenie sebadôvery, snaha vzbudiť pozitívne očakávania, vytvoriť sieť aktérov napomáhajúcu aktívnu adaptáciu a pod. Zamieravajú sa na tvorivosť a

inovatívnosť v regiónoch ako dôležitú sociálnu zložku ekonomickej prosperity súčasnej, inováciami poháňanej globálnej ekonomiky.

1 Ľudský a sociálny kapitál a potenciál a jeho rola v rozvoji municipalít a regiónov

V súvislosti s nástupom poznatkovo-orientovanej ekonomiky sa dôraz kladie na ľudský faktor, na jeho schopnosť kreovať nové vedomosti a poznatky a tieto následne využívať. Vyzdvihuje sa význam poznatkov a vedomostí ako jedného zo základných poznatkov konkurencieschopnosti regiónov, vrátane analýzy faktorov a mechanizmov ovplyvňujúcich proces tvorby a šírenia poznatkov v danom priestore. Sú neodmysliteľne späté s ľudským faktorom, ako základným determinantom vnútornej kvality, resp. kvalitatívnej premeny vnútorného prostredia regiónu.

Rovnako novou dimenziou je chápanie regiónov ako vzťahových priestorov. Takýto pohľad na regióny a ich rozvojové procesy je uplatňovaný vo všetkých inštitucionálnych i neoinštitucionálnych prístupoch a teóriách regionalistiky, ktoré sú založené na tzv. mäkkých, endogénnych činiteľoch. Význam vzájomného prepojenia, vzájomného pôsobenia (kooperácie), vzájomného učenia sa a odovzdávania si poznatkov (najmä tacitných) poukazuje na jednoznačnú kľúčovú úlohu ľudského faktora, ľudského činiteľa (materiálna základňa aj lokalizácia ustupujú do úzadia pred poznatkami, inováciami, ľudským konaním, spoločnými akciami).

1.1 Ľudský kapitál a potenciál

Ľudský potenciál je považovaný za ťažiskový faktor sídelného a územného rozvoja. Je komplementárnym k ostatným rozvojovým faktorom územia. Rozhoduje o využívaní ostatných potenciálov územia, pričom nesie so sebou pozitívne vplyvy, ktoré sa nedajú kvantifikovať vo finančnom vyjadrení, ale jednoznačne prispieva k prosperite regiónu (Machová, 2011).

Ľudský potenciál v regionálnom rozvoji je chápaný ako súčasť sociálno-demografického potenciálu územia, ako nositeľ rozvoja územia (výkonový potenciál – človek ako správca územia, realizátor inštitucionálnych organizačných štruktúr podporujúcich rozvoj územia), ako volič, obyvateľ, pracovná sila, poskytovateľ služieb, významná osobnosť, šíriteľ informácií o území, činiteľ v určitých štruktúrach (regionálne poradenské a informačné centrá, rozvojové agentúry, verejno-súkromné partnerstvá, mimovládne organizácie, profesijné združenia) (Skokan, 2004; Vaňová, 2006; Liptáková, 2008). Z endogénnych

zložiek je ľudský potenciál pokladaný za najatraktívnejšiu a hybnú zložku celého rozvoja. Pôsobí na ostatné rozvojové zdroje v území.

Ľudský potenciál podľa Liptákovej (2008) je schopnosť konať a súhrn predpokladov na konanie, na činnosti, prácu, tvorivý prístup. Vnímame ho ako potenciál človeka, ľudského činiteľa. Predstavuje rozvoj, zveľaďovanie ľudského kapitálu a jeho realizáciu v konkrétnom sociálno-ekonomickom prostredí. Ľudský potenciál sa vzťahuje aj na budúcnosť, na možnosti rozvoja. Má dynamický charakter, pričom ľudský kapitál je bázou, základňou rozvoja ľudského potenciálu. Ľudský potenciál je schopný rozvoja (kultivácie), zároveň podlieha degradácii. Liptáková upozorňuje, že ľudský kapitál a ľudský potenciál nemožno chápať ako synonymické pojmy.

Kultivácia ľudského potenciálu má podobu zámerného učenia aj náhodného učenia (získavania životných skúseností, vstupovania do sociálnych vzťahov, riešenia rôznych situácií bez vedomého pôsobenia subjektov) (Strečková, 1991). Potůček (1990) hovorí o závislosti rozvoja ľudského potenciálu a o závislosti možností jeho uplatnenia od stupňa rozvoja spoločnosti a vzťahov v nej.

Liptáková (2008) identifikuje nasledujúce zložky ľudského potenciálu: zdatnostný, kvalifikačný, hodnotovo-orientovaný, socializačný a kreatívny potenciál. Rozlišuje potenciál zdravia, poznatkový (vedomostný) a zručnostný potenciál, hodnotovo-orientovaný potenciál, sociálno-participačný potenciál, tvorivý potenciál, motivačný potenciál a informačný potenciál. Zhrnuje následne štruktúrovanie ľudského potenciálu podľa viacerých autorov do nasledovnej štruktúry: potenciál zdravia, poznatkový a schopnostný potenciál, hodnotovo-orientovaný potenciál, sociálno-participačný potenciál, individuálny integračný a regulačný potenciál, tvorivý potenciál. Poznatkový a schopnostný potenciál podľa Strečkovej (1991) predstavuje disponibilitu poznatkami a vedomosťami nevyhnutnými na realizáciu diferencovaných ľudských činností a vzťahov vrátane pripravenosti vhodne ich uplatniť. Zahŕňa vzdelanostný a skúsenostný potenciál, ktoré sa vzájomne dopĺňajú.

Ľudský kapitál prináša vyššie výnosy, než fyzický. Zvyšuje efektívnosť využívania fyzického kapitálu, prispieva k šíreniu technologického pokroku s vysokou mierou pridanej hodnoty (Buček, Reháček, Hudec a kol., 2011).

Ľudský kapitál býva zaraďovaný do intelektuálneho kapitálu, ktorý je kľúčovým faktorom a základom znalostnej ekonomiky. Je tvorený zásobami a tokmi znalostí, čo sú nehmotné aktíva, ktoré sú súčasťou hodnoty podniku, organizácie (spolu s hmotnými zdrojmi – materiálmi, finančnými). Podľa autorov Pike, Roos (2000) je ľudský kapitál súčasťou

intelektuálneho kapitálu. Jednotlivci primárne generujú, uchovávajú a používajú znalosti (ľudský kapitál), sú schopní učiť sa, realizovať zmeny, inovácie, vyvíjať kreatívne úsilie. Ľudský kapitál je neprenositelný, znalosti podieľajúce sa na jeho tvorbe majú spravidla tacitný charakter (Buček, Reháč, Hudec a kol., 2011). Ďalšími zložkami intelektuálneho kapitálu sú štrukturálny/organizačný kapitál (generovanie inštitucionálnych znalostí) a relačný/vzťahový kapitál, ktorý obsahuje informácie, komunikačné vzťahy medzi zainteresovanými. Je vytvorený znalosťami zo siete vzťahov vnútri organizácie i mimo nej. Pojem spoločenského/sociálneho kapitálu definoval Putnam (1993) ako spoločenský život siete vzťahov, normy, očakávania, záväzky, ktoré umožňujú účastníkom spoločne pracovať efektívnejšie, a to pri sledovaní zdieľaných cieľov. Resp. tiež ako spôsoby rozvíjania znalostí prostredníctvom interakcií vzájomného pôsobenia medzi ľuďmi.

Konkrétne myšlienkové jadro ľudského kapitálu podľa súčasných teoretických koncepcií (Landry, 2002) predstavuje kreativita (schopnosti človeka vykonávať tvorivú činnosť, ktorej výsledkom je niečo originálne, nové, resp. je to nový originálny spôsob riešenia problémov), rovnako aj proinovačné aktivity človeka, sieťovanie a pod. Tieto schopnosti sú dané človeku, sú s ním bezprostredne spojené. Rovnako ako učenie sa (Kološta, Flaška, 2015).

1.2 Sociálny kapitál a potenciál

Sociálny kapitál nie je charakteristikou jednotlivca, ale určitej skupiny. Predstavuje vzťahy medzi členmi skupiny. Predstavuje formu prepojenia aktérov, ktorá im umožňuje a napomáha dosahovať spoločenské ciele, riešiť spoločenské problémy. Sociálny kapitál je definovaný jeho funkcia, nie ako entita/subjekt. Sociálny kapitál sa vyznačuje dvoma všeobecne platnými charakteristikami: 1. sociálny kapitál sa tvorí medzi subjektmi, ktoré sú súčasťou určitej sociálnej štruktúry a 2. sociálny kapitál uľahčuje určité činnosti osôb, ktoré sú v štruktúre.

Sociálny kapitál je „schopnosť aktérov zabezpečiť si výhody vďaka členstvu v sociálnych sieťach alebo iných spoločenských štruktúrach. Sociálny kapitál je možné definovať ako sústavu neformálnych hodnôt alebo noriem zdieľaných medzi členmi skupiny, ktorá im umožňuje navzájom spolupracovať“ (Fukuyama, 1999). Sociálny kapitál súvisí s prepojením medzi jednotlivcami - sociálnymi sieťami a normami reciprocity a súvisí s dôverou, ktorá z tohto prepojenia vyplýva (Putnam, 1993).

Z hľadiska kvalitatívnej rozdielnosti interakcií v rámci sociálnych skupín a sietí aj medzi nimi rozlišujeme vnútroskupinový (zväzujúci/bonding), medziskupinový

(premost'ujúci/bridging) a hierarchický (spájajúci/napájajúci na vonkajšie prostredie/linking) sociálny kapitál. Sociálny kapitál podľa Majerovej a kol. (2011) sa vyznačuje teritoriálnou ukotvenosťou. Majerová a kol. (2011) zdôrazňujú úlohu národnej, regionálnych a miestnych vlád pri podpore participácie a kooperácie v lokálnych organizáciách (Iyler, Kitson, Toh, 2005). Dôraz je kladený na inštitucionálnu hustotu na regionálnej úrovni, t. j. vytváranie dynamickej siete aktérov a vzťahov, noriem a pravidiel. Tá napomáha aktívnejšej spolupráci a posilňovaniu regionálneho rozvojového potenciálu.

Sociálny kapitál je vytváraný, udržiavaný a rozvíjaný sociálnymi interakciami (formálnymi i neformálnymi, nepriamymi – normy, hodnoty a priamymi – konkrétne aktivity, účelové konanie) v spoločenstvách (siete, skupiny, komunity), v spoločnosti. Tieto interakcie majú charakter prenosu a zdieľania zdrojov, informácií, znalostí medzi členmi navzájom. Putnam (1993) tvrdí, že zásoby sociálneho kapitálu - dôvera, normy a siete - vo všeobecnosti vyplývajú z prebiehajúcich opakovaných interakcií a majú tendenciu byť kumulatívne a posilňovať.

Vytváranie a udržiavanie sociálneho kapitálu v regióne môžu zlepšiť príležitosti vzájomnej interakcie obyvateľov regiónu. Podstatný je preto podľa Majerovej a kol. (2011) aj rozsah verejného priestoru a jeho fungovanie ako inkluzívnej platformy pre interakcie. Národné, miestnej a regionálne vlády preto usilujú o podporu participácie a kooperácie v lokálnych organizáciách (Iyer, S. – Kitson, M. – Toh, B., 2005). Komunikatívne, participatívne a kooperatívne plánovanie v komunitách je formou demokratickej participácie občanov na rozvoji komunity či regiónu.

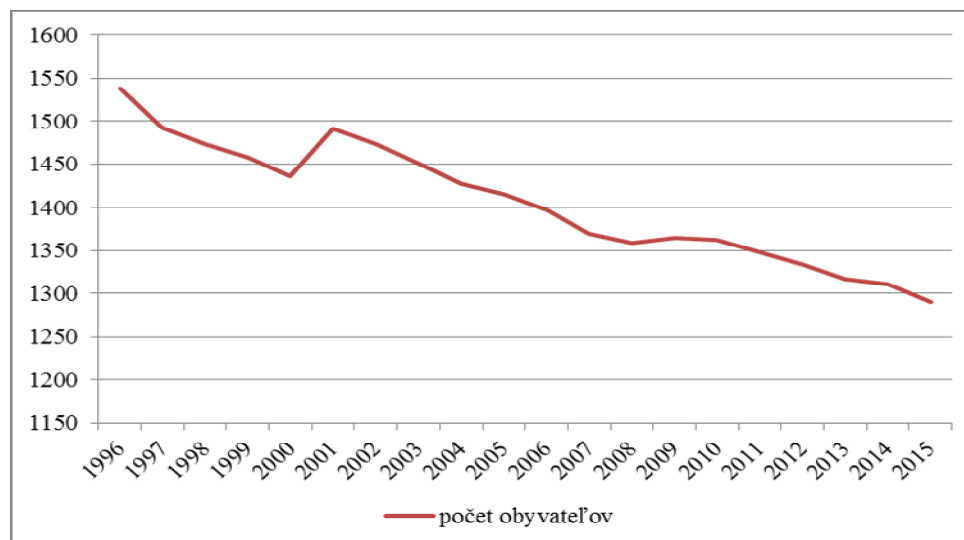
Siete aktérov a vzťahov, noriem a pravidiel, ktorými sa riadia, prispievajú k aktívnejšej spolupráci a posilňovaniu regionálneho rozvojového potenciálu. Integrovanú funkciu v tomto procese môžu plniť aj občianske združenia, občiansky sektor, vzdelávacie inštitúcie. Naopak vysoké školy a výskumné organizácie majú väčšinou nadregionálnu pôsobnosť a predstavujú platformu hierarchického sociálneho kapitálu, ktorý umožňuje prístup k zdrojom mimo vlastný región. Sociálny kapitál je však tvorený aj v ďalších oblastiach regionálnej sféry. Sú to napríklad podnikateľské združenia, hospodárske komory, klastre odborovo príbuzných podnikov a ďalšie organizačné formy v podnikovom sektore. Ďalej sú to partnerstvá verejného a súkromného sektora v oblasti výskum, transferu i aplikácie poznatkov a inovácií. Sociálny kapitál posilňuje občianska participácia (formálne i neformálne štruktúry) a pocit spolupatričnosti s regiónom (Hudec - Urbančíková., 2010, pozri aj Hudec – Urbančíková, 2009).

2 Úloha ľudského faktora v lokálnom rozvoji na príklade horehronskej obce Šumiac

2.1 Demografická skladba obyvateľstva obce Šumiac a jeho sociálno-ekonomická charakteristika

Podľa výsledkov sčítaní obyvateľov v rokoch 1991, 2001 a 2011 s v horizonte 20-tich rokov znížil počet trvalo bývajúceho obyvateľstva obce Šumiac o jednu pätinu. Medzi rokmi 1991 a 2001 poklesol počet obyvateľov o takmer 12 %, v období rokov 2001 – 2011 o takmer 9 %. Podrobnejší prehľad o vývoji počtu obyvateľov obce celkom v sledovanom 20-ročnom období prinášame v grafe 1.

Graf 1: Vývoj počtu obyvateľov horehronskej obce Šumiac v rokoch 1996 - 2015

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Štatistického úradu SR

Úbytok počtu obyvateľov je dôsledkom zmeny štruktúry obyvateľov v prospech staršej generácie, ale tiež dôsledkom migrácie, prevažne mladšej generácie, ktorá odchádza za prácou mimo obce, dokonca mimo republiky. Naopak staršie obyvateľstvo (nielen v poproduktívnom veku, ale aj v produktívnom veku) je úzko späté s obcou – z dôvodu vlastníctva nehnuteľnosti, starostlivosti o chorých a starých rodičov, či najbližších príbuzných, odkázaných na opateru. Tieto staršie generácie zostávajú žiť v obci a častokrát denne dochádzajú za prácou (predstavujú z toho dôvodu aj priestorovo imobilnú pracovnú silu, čo v prípade nedostatku pracovných príležitostí v obci predstavuje pre nich riziko nezamestnanosti).

Prevažnú väčšinu obyvateľstva z hľadiska národnosti tvorí slovenské obyvateľstvo. Druhým najpočetnejším je obyvateľstvo rómskej národnosti. V poslednom sčítaní sa k tejto národnosti prihlásilo 7,7 % obyvateľov obce Šumiac. V obci žije aj minorita maďarskej a českej národnosti. Z hľadiska vierovyznania viac ako 2/3 obyvateľov obce je gréckokatolíckeho. V obci je zastúpené aj obyvateľstvo rímskokatolíckeho (16 %), pravoslávneho náboženského vyznania (1 %), aj evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia.

Veková skladba obyvateľstva je nasledovná: v obci žije 234 detí vo veku do 14 rokov, 285 obyvateľov vo veku 15-29 rokov, ďalej 181 obyvateľov vo veku 30-39 rokov, 168 40-49-ročných, 165 obyvateľov vo veku 50 – 59 rokov. V obci žije 73 obyvateľov 60 – 64-ročných, 182 65 – 79-ročných (71 mužov a 111 žien) a 60 ľudí vo veku 80-94 rokov (z toho 17 mužov a 43 žien). Vo vekových kategóriách 30-39, 40-49 a 50-59 prevažujú muži, v ostatných vekových kategóriách prevažujú ženy nad mužmi. V obci žije 134 osôb v predproduktívnom veku, 872 osôb v produktívnom a 242 v poproduktívnom veku. Priemerný vek obyvateľstva je 40 rokov, z toho priemerný vek mužov 38,58 roka a žien 41,29 roka.

V Šumiaci predstavuje najpočetnejšiu kategóriu z hľadiska stupňa najvyššieho dosiahnutého vzdelania obyvateľstvo so základným vzdelaním (377 osôb), ktoré predstavuje 28 % podiel na obyvateľstve celkom. Nasleduje skupina s úplným stredným odborným a s učňovským vzdelaním, obe so 14 % podielom. Vysokoškolsky vzdelané obyvateľstvo má 7 % podiel. V obci žije 234 osôb bez vzdelania, čo predstavuje 17 % populácie celkom.

Podľa posledného sčítania obyvateľov v roku 2011 žilo v obci 570 ekonomicky aktívnych osôb, z toho 306 mužov a 264 žien. Ide o 64,8 % podiel na obyvateľstve v produktívnom veku, z toho ekonomicky aktívnych mužov je 70 % z celkového počtu mužov v produktívnom veku a ekonomicky aktívnych žien je 59 % z celkového počtu žien v produktívnom veku. Súčasťou ekonomicky aktívneho obyvateľstva sú aj osoby na materskej dovolenke (6) a pracujúci dôchodcovia (13) a nezamestnaní (217). Medzi ďalšie kategórie obyvateľstva podľa ekonomickej aktivity patria osoby na rodičovskej dovolenke (30), nepracujúci dôchodcovia (359) a 314 detí a študentov, ktorí sú závislými osobami z hľadiska tejto kategorizácie.

2.2 Úloha ľudského činiteľa v lokálnom rozvoji na príklade horehronskej obce Šumiac

V nasledujúcej podkapitole budeme prezentovať význam ľudského faktora v rozvoji lokality na príklade konkrétnej horehronskej obce. Výber obce sme urobili jednak vzhľadom

na osobný vzťah autorky k obci (ako rodáčky pochádzajúcej z obce), jednak vzhľadom na charakter obce, keďže ide o obec „vymierajúcu“ (s nevhodnou demografickou štruktúrou obyvateľstva, ktorá sa z roka na rok zhoršuje) i geograficky hraničnú (Horehronie - „hladová dolina“).

Obec Šumiac je horehronskou obcou ležiacou pri prameni Hrona. Má k 31. decembru 2018 1279 obyvateľov, ktorých počet klesá (v roku 1977 napríklad mala obec vyše 2200 obyvateľov, v deväťdesiatych rokoch 20. storočia neprekročil počet obyvateľov hodnotu 1500). Obyvateľstvo postupne vymiera. Mení sa aj etnické zloženie v prospech rómskeho etnika. Z hľadiska vierovyznania prevažuje obyvateľstvo greckokatolíckeho vierovyznania.

Obec je atraktívna aj pre ďalších okrem trvalo bývajúcich obyvateľov, pre ľudí ako sú: turisti, návštevníci, jej súčasťou sú už roky majitelia chát a chalúp, ktorí tu trávajú víkendy, prázdniny, dovolenky (v letnom i zimnom období). V evidencii obyvateľov nenájdeme ani ďalšiu dôležitú zložku „osadenstva“ obce – rodákov, ktorí sa tu narodili, navštevovali materskú a základnú školu, dodnes sem prichádzajú za rodičmi a starými rodičmi. Tieto dve významné skupiny, čo sa ľudského i sociálneho kapitálu týka, majú výrazný vplyv na ďalší rozvoj obce: majú záujem na rozvoji turizmu (chalupári), záujem o rozvoj obce, o kvalitu poskytovaných služieb na jednej strane. Na druhej strane sú to schopnosti, znalosti, konexie, či sociálny kapitál, vďaka ktorému prinášajú pre obec nové nápady, myšlienky, ponúkajú možnosti pomoci a podpory (informácie, poradenstvo, sponzorská či projektová podpora firiem, ktoré rodáci vlastnia, alebo v ktorých pracujú).

Pôvodné obyvateľstvo vyznáva tradičné hodnoty, žije tradičným skromným spôsobom, je minimálne poznačené konzumizmom (minimálne jedna generácia...), konzervatívne zmýšľajúce, opatrené voči zmenám a inováciám. Obyvateľstvo je častokrát sebestačné v produkcii mäsa, menej už mlieka a mliečnych výrobkov (ľudia chovajú a pestujú pre vlastnú potrebu, alebo si obstarajú tieto produkty od miestnych farmárov (tzv. predaj z dvora)), zemiakov, ovocia a zeleniny. Pokiaľ nie sú sami producentmi pre vlastnú potrebu, zabezpečia si tieto komodity od susedov, kamarátov, kolegov v rámci obce. Povodní obyvatelia ovládajú tradičné remeslá, ktoré sú atraktívne pre rozvoj obce (pre rozvoj turizmu), pre návštevníkov, obec môže podporiť rozvoj remesiel (týmto potenciálom disponuje pôvodné obyvateľstvo) z projektových prostriedkov.

Marginalizované rómske obyvateľstvo je priestorovo separované v rómskej osade, žije často v nelegálne postavených obydlíach, prevažne so základným vzdelaním, bez pracovných príležitostí na území obce alebo v blízkom okolí. Rómovia odchádzajú za prácou do hlavného

mesta, či do Českej republiky. Charakterizuje ho vysoká pôrodnosť, nedostatočné vzdelanie, nedostatok pracovných príležitostí, často nelegálne, nevyhovujúce bývanie. Obec nemá dostatok obecných pozemkov vhodných na ponúknutie na predaj týmto obyvateľom pre dôstojné bývanie.

Deti, vnuci, pravnuci pôvodných obyvateľov žijú vo veľkých mestách v blízkom okolí alebo po celom Slovensku, vracajú sa k rodičom. Žili tu ako deti a Šumiac pokladajú stále za svoj domov, svoje rodisko.

Podnikatelia (miestni i ostatní) majú v obci podnikateľské záujmy (výstavba a prevádzka ubytovacích, stravovacích zariadení, infraštruktúry pre rozvoj turizmu osobitne, ale aj služby pre miestne obyvateľstvo – reštaurácia, pohostinstvo). Od obce požadujú kvalitu verejných služieb (komunikácie, infraštruktúra, primerané daňové a poplatkové povinnosti, participácia na verejnom rozhodovaní (účasť na zastupiteľstvách), ale aj finančné dotácie. Obec má žiaľ nielen pozitívne skúsenosti s podnikateľmi pôsobiacimi na území obce. Návštevníci, chalupári, chatári, turisti: prídu na turistiku, na výlety, majú tu vlastnú nehnuteľnosť, ktorú obývajú, alebo poskytujú na prenájom (alebo oboje). Obec aj pre túto cieľovú skupinu organizuje najmä cez víkend podujatia (športové, kultúrne), premietanie filmov, festy (foto, film), otvorila pamätnú izbu, poskytuje multifunkčné ihrisko. Samozrejme obec poskytuje aj služby ako doprava pre turistov na turistické miesta. Očakávajú kvalitu služieb (ubytovanie, stravovanie, očakávajú ostatok kapacít týchto zariadení, kultúrne, športové i spoločenské vyžitie (akcie, podujatia,...).

Orgány miestnej samosprávy (zamestnanci, starostka, poslanci) predstavujú odborné i ľudské (osobnostné) zázemie pre zabezpečenie samosprávnych funkcií aj podporu rozvojových zámerov obce. Samospráva obce je tým kľúčovým aktérom, od ktorého iniciatívy (nielen vo vyššie spomínaných oblastiach, ale aj iniciatívy vo veciach spolupráce s inými samosprávami, s podnikateľskými i nepodnikateľskými subjektmi, propagačných, informačných, vzdelávacích aktivít, aktivít „učenia sa“ príkladmi z dobrej praxe, sieťovania) závisí v podstatnej miere budúcnosť obce a jej rozvojové možnosti.

Mladá generácia odchádza do miest za vzdelaním i za prácou. V obci častokrát postráda voľnočasové vyžitie, atraktívne podujatia, ale aj brigádnické a iné príležitostné pracovné príležitosti, aké má mládež v mestách. Ide o generáciu vyrastajúcu vyrastajúcu vo viacgeneračnom rodinnom prostredí, úzko spätú s generáciou nielen rodičov, ale aj prarodičov, poznajúcu hodnoty a ovplyvňovanú a dodnes aj značne či čiastočne žijúcu hodnotami týchto generácií.

Starnúce obyvateľstvo má a bude v budúcnosti mať stále rastúce nároky na starostlivosť o seba, o nehnuteľnosť, o domácnosť a záhradu, čo indikuje rastúce nároky na služby sociálnej a zdravotnej starostlivosti, ktoré budú požadované od obce. V obci chce toto obyvateľstvo (aspoň pokiaľ je sebestačné) dožiť svoj život (najlepšie v domácom prostredí). Generácia ľudí v preddôchodkovom a mladšom dôchodkovom veku je zručná v remeslách svojich predkov.

Produktívne obyvateľstvo pracuje v okolitých dedinách, mestách, alebo hľadá pracovné príležitosti v obci (väčšinou v službách ako sú: samospráva, škola, materská škola, školská jedáleň, obchody, pohostinstvá, ale aj v prvovýrobe - v poľnohospodárskom družstve). Okrem toho sa stará o rodičov, prípadne starých rodičov, venuje sa produkcii pre vlastnú potrebu. Toto bol popis existujúceho stavu. V nasledujúcej časti príspevku priblížime v SWOT analýze perspektívy rozvoja územia s dôrazom na ľudský faktor (ľudský a sociálny kapitál a potenciál územia).

Tabuľka 1: SWOT analýza rozvojového potenciálu územia horehronskej obce Šumiac s dôrazom na ľudský a sociálny kapitál územia

Silné stránky	Slabé stránky
<p>Ľudia: Miestne obyvateľstvo (ich deti a vnuci, trvalo žijúci už väčšinou mimo obce), rodáci, chalupári, turisti, návštevníci, podnikatelia – záujem o rozvoj územia, osobný vzťah ku krajine, s obcou sú spojení rodinnými, príbuzenskými alebo inými zväzkami, majú záujem tu podnikat', žiť, tráviť víkendy a dovolenky</p> <p>Ľudský kapitál v území – vzdelaní, remeselné zruční ľudia, so znalosťou histórie, s koreňmi v danom území; vyrastajúca nová generácia s väzbami na rodisko, ktorá má záujem po ukončení vzdelania či po skončení práce za hranicami o návrat domov; prichádza s novými podnikateľskými zámermi a návrhmi na rozvoj územia.</p> <p>Sociálny kapitál v území – 1. premost'ujúci sociálny kapitál: tvoriaci sa vo vnútri skupín ako sú susedstvá, kamarátstva, miestny hasičský zbor, miestny folklórny súbor, miestny cirkevný výbor, miestni milovníci prírody a turisti, miestni chatári; 2. spájajúci sociálny kapitál: spolupráca medzi vyššie uvedenými skupinami v rámci obce, 3. hierarchický sociálny kapitál: participácia a spolupráca obce (zastúpenej starostkou, samosprávnymi orgánmi) v rámci miestnych akčných skupín, Rozvojovej agentúry BBSK – Dobrý kraj, Mikroregiónu Horehron, Verejno-súkromného partnerstva Horehron. Pomoc, poradenstvo a podpora od KRABB, informačno- poradenského centra pre EŠIF, ZMOS (Združenie miest a obcí Slovenska),...</p>	<p>Ľudský potenciál a kapitál: – nedostatok pracovných príležitostí pre mladých ľudí, ktorý je brzdou pre život mladých rodín (s deťmi) v danom území, – meniac sa demografická skladba obyvateľstva (starnutie obyvateľstva) aj etnické zloženie.</p> <p>Ľudský kapitál – odchádzajúci mladí, vzdelaní ambiciózni ľudia, pre ktorých tu nie sú vhodné podmienky pre každodenný život</p> <p>Sociálny kapitál – vzťahové problémy typické pre malé sídelné útvary (so silným historickým pozadím založeným aj na rodinných a príbuzenských väzbách), vrátane medzietnických vzťahových problémov. – často absentuje občianska participácia, dobrovoľníctvo, snaha uprednostniť občas verejný záujem pred individuálnym. Vo väčšine prípadov absentuje občianska zaangažovanosť širokej miestnej verejnosti na správe vecí verejných.</p> <p>Prírodný kapitál – ochranné pásma zamedzujú rozvoj niektorých komerčných aktivít v území (ubytovanie, stravovanie, lanová dráha na Kráľovej holi....)</p> <p>Ekonomický rozvoj územia – málo podnikateľov pôsobiacich na území obce, nerozvinutý cestovný ruch (chýbajúca infraštruktúra cestovného ruchu).</p>

Pokračovanie Tabuľky 1:

Silné stránky	Slabé stránky
<p>Kultúrny kapitál – vernosť tradíciám, hrdosť na históriu, folklór, ochrana kultúrneho dedičstva;</p> <p>Prírodný kapitál územia – Šumiac leží na úpätí Kráľovej hole (v Nízkych Tatrách), neďaleko je Muránska planina či prameň jednej zo štyroch najväčších slovenských riek: Hrona. Ľudia majú silný pozitívny vzťah k prírode nielen ako obdivovatelia, turisti, hubári, bylinkári, ale aj ako pestovatelia, chovatelia pre vlastnú spotrebu, farmári, poľnohospodári, ovčiar,.....</p> <p>Ekonomický rozvoj územia – v súčasnosti je veľmi slabý, nežiaduci. O potenciálnych možnostiach hovoríme v predposlednej časti SWOT matice: „Príležitosti“.</p> <p>Infraštruktúra – technická a sociálna - obecný úrad, škola, škôlka, zdravotné stredisko, obchody, reštaurácia, ubytovanie v súkromí, požičovňa e-byciklov, autobusové spojenie, pošta, knižnica, dobrovoľní hasiči. Cyklotrasy, turistické chodníky, bežkárске trasy, neďaleký lyžiarsky vleč.</p>	<p>Technická infraštruktúra – chýbajúce priame vlakové spojenie, hýbajúci plyn, kanalizácia, problémy (dlhodobé) s vodou. Obec má dlhodobu záujemcov o stavebné pozemky, ktorých dopyt nevie kvôli nedostatku vhodných pozemkov uspokojiť. Ide o rozrastajúce sa rómske etnikum. Sociálna infraštruktúra (chýbajúce kapacity pre starostlivosť o seniorov budú z roka na rok akútnejším problémom). Chýbajúce ubytovacie kapacity pre turistov, lyžiarov, cyklistov, návštevníkov. Dlhé zimy s množstvom snehu sú na jednej strane atrakciou pre návštevníkov, miestnym však sťažujú.</p> <p>Etnické vzťahy – napätie medzi menšinami (v minulosti aj medzi náboženskými, teraz skôr medzi etnickými). Konzervativizmus niektorých ľudí (brzdíaci mnohé rozvojové zámery).</p>
Príležitosti	Ohrozenia
<p>Ľudský kapitál</p> <ul style="list-style-type: none"> - pohostinní ľudia, - pôvodní obyvatelia – nositelia kultúrnych tradícií i remeselne zruční (rozvoj tradičných remesiel, slúžiaci aj pre podporu cestovného ruchu), - ambiciózná mladá generácia, - záujem podnikateľov o podnikanie na území obce (ubytovanie, stravovanie, turistické). <p>Sociálny kapitál – spájajúci aj premostujúci sociálny kapitál komunity tvoria spoločné hodnoty, tradície, hrdosť obyvateľov na svoje korene, na minulosť, históriu, ale aj viera vo vlastné schopnosti, schopnosť spojiť sa v prospech spoločnej veci). Hierarchický sociálny kapitál je možné kreovať a rozvíjať s podporou a participáciou v zoskupeniach ako miestne akčné skupiny, verejno-súkromné partnerstvá, rozvojové, poradenské a informačné združenia, agentúry.....</p> <ul style="list-style-type: none"> - regionálna samospráva na čele s poslancami a starostom obce – od ich rozhodovania, vízií rozvoja obce, od ich odvahy a ambícií pri rozhodovaní o verejných záležitostiach (ktoré sú v ich kompetencii) zásadným spôsobom závisí budúci rozvoj územia. - občianska aktivizácia – spájanie sa miestnych obyvateľov aj chalupárov v spoločnom záujme o rozvoj obce (zbierky, účasť na podujatiach organizovaných obcou, sponzoring, dobrovoľná práca v záujme rozvoja komunity) – iniciátorom a organizátorom verejných podujatí je najčastejšie 	<p>Ľudský kapitál</p> <ul style="list-style-type: none"> - starnutie populácie, znižovanie trvalo žijúcich obyvateľov v obci (čo aj z finančného hľadiska spôsobuje obci straty – podielové dane zo štátneho rozpočtu plynúce pre obec, ktoré sú podmienené aj počtom a skladbou obyvateľstva), - nedostatok pracovných príležitostí. <p>Sociálny kapitál – v prípade nezájmu o účasť a spoluprácu v doteraz spomínaných v štruktúrach by obec nebola schopná vlastnými silami zabezpečiť plnenie svojich samosprávnych funkcií ani dosiahnuť rozvoj územia. Všetky zložky sociálneho kapitálu sú dôležité a ich vyvážené fungovanie je nevyhnutné.</p> <ul style="list-style-type: none"> - bez medziskupinového a vnútrogrupinového sociálneho kapitálu si rovnako ďalší rozvoj územia nemožno predstaviť. <p>Všetky vyššie uvedené zložky sociálneho kapitálu, a teda zrejmy význam ľudského faktora v rámci nich, sú základom budúceho rozvojového potenciálu územia obce. Oslabením či zánikom ktorejkoľvek z nich by bol oslabený potenciál zachovania a rozvoja miestnej komunity.</p>

Pokračovanie Tabuľky 1:

Príležitosti	Ohrozenia
<p>obec.</p> <p>- činnosť občianskych združení a záujmových organizácií v obci – podpora kultúry, športu, turizmu, ľudových remesiel,.....</p> <p>Potenciálne možnosti ekonomického rozvoja územia obce – skôr sa naskytujú v oblasti služieb, osobitne sociálnych služieb (staré obyvateľstvo) či rozvoja cestovného ruchu. Poľnohospodárstvo je finančne náročným odvetvím (vzhľadom na investície aj na predajné ceny produkcie, na prírodné podmienky) a mladá generácia aj z toho dôvodu nemá o podnikanie v poľnohospodárstve záujem. Priemysel – spracovanie dreva na palivo či pri výrobe produktov z neho má tiež svoje limity vzhľadom na vyčerpatelnosť zdrojov tejto prírodnej suroviny.</p> <p>Prírodný kapitál</p> <p>- „panenská prírodná krajina, mnoho prírodných krás, turisticky atraktívne miesta,</p> <p>Propagácia, informačné aktivity – dobrá cielená propagácia obce (prírodného potenciálu, príležitostí pre turizmus, pre bývanie na území obce, pre podnikanie) je príležitosťou pre ďalší rozvoj územia obce, vrátane ekonomického a sociálneho.</p> <p>Učenie sa (učiace sa regióny a lokality) – učenie sa z príkladov dobrej praxe rozvoja podobných území a lokalít.</p> <p>Prvotným predpokladom pre plánovanie stratégií rozvoja je zmapovanie potrieb obce a jej jednotlivých skupín (mentálne mapovanie, focusové (ohniskové) skupiny). Následne príprava a implementácia stratégií rozvoja (vrátane nástrojov na ich zabezpečenie).</p>	<p>Inštitucionálne vplyvy</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatočne rozvinutý cestovný ruch – vyplýva z aktuálnych podmienok pre jeho rozvoj (zariadenia, kapacity, služby,....) - Sprísňujúce sa normy týkajúce sa hlavne ochrany životného prostredia (kanalizácia) - Problémy s čiernymi skládkami, s likvidáciou nelegálne hromadeného odpadu

Zdroj: Vlastné spracovanie

Záver

Presvedčenie o kľúčovom význame ľudskej iniciatívy a ľudských zdrojov pre lokálny rozvoj, t. j. pre rozvoj obce Šumiac je nesporné. Aj v súlade s inštitucionálnymi teóriami je interakcia medzi aktérmi a inštitúciami na regionálnej úrovni, vo vnútri regiónu i mimo neho (v konkrétnom inštitucionálnom usporiadaní) kľúčová. Pre rozvoj lokality sú najpodstatnejšie vnútorné zdroje (endogénne). Ide teda o koncepciu rozvoja založenú na miestnych zdrojoch a schopnostiach. Základnými prvkami endogénnych prístupov k podpore rozvoja je snaha o zmenu atmosféry v regióne, vytvorenie podmienok pre učenie a participáciu, začleňovanie aktérov, posilnenie sebadôvery, snaha vzbudiť pozitívne očakávania, vytvoriť sieť aktérov napomáhajúcu aktívnu adaptáciu a pod. Je potrebné zamerať sa na tvorivosť a inovatívnosť v

území ako dôležitú sociálnu zložku ekonomickej prosperity i prosperity a rozvoja územia ako takých.

V tomto procese je dôležité vyzdvihnúť význam miestnej samosprávy (od starostu, cez poslancov a zamestnancov obce) ako aktéra kľúčového významu znalého miestnych pomerov i potrieb, ako stmelujúci prvok schopný vytvárať a posilňovať sociálny kapitál v prospech rozvoja miestnej lokality i regiónu, a to tak spájaním jednotlivcov i rôznych záujmových skupín v obci (cez vyzývanie na aktivizáciu a participáciu na správe verejných vecí, cez organizovanie spoločných aktivít, získavanie zdrojov na „tvrdé“ i „mäkké“ projekty pre rozvoj samosprávy), ako aj hľadaním partnerov na spoluprácu a podporu mimo územia obce, účasťou v sieťach partnerstiev a spolupráce, učením sa z príkladov dobrej praxe.

V súlade s touto filozofiou sme spracovali aj tému tohoto príspevku. Zamerali sme sa na kľúčový faktor rozvoja – na ľudské zdroje a s nimi bezprostredne súvisiaci ľudský a sociálny kapitál a potenciál rozvoja územia konkrétnej obce na Horehroní, obce Šumiac. Popísaním súčasného stavu i perspektív týchto zložiek na území obce bolo našou snahou predostrieť perspektívy budúceho smerovania a rozvíjania obce. Vzhľadom na charakter príspevku sa venujeme ľudskému faktoru v rozvoji vybraného územia. Je však dôležité poznamenať, že s prírodným potenciálom a s infraštruktúrnou vybavenosťou územia (technickou, sociálnou) spolu súvisia, nedajú sa posudzovať oddelene. Chápeme však, že ľudský faktor je iniciátorom i realizátorom kľúčového posunu aj vo vyššie uvedených sférach.

Pod'akovanie

Príspevok vznikol s podporou projektu Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu SR VEGA č. 1/0385/19 Determinanty inovačnej výkonnosti podnikov na báze koncepcie Quaduple helix modelu.

Zoznam literatúry

Buček, M . – Rehák, Š. – Hudec, O. 2011. Regionálne dimenzie znalostnej ekonomiky. Ekonomická univerzita v Bratislave, Technická univerzita v Košiciach, Žilinská univerzita v Žiline, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. 379 s.

Fukuyama, F. 2005. Veľký rozvrat. Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku. Bratislava: Agora, 2005, 339 s.

- Hudec, O. – Urbančíková, N. 2009. „Systematic approach to regional planning.“ In: CERS 2009 – 3rd Central European conference in regional science. International conference proceedings – Young scientist articles, 2009. s. 357-368
- Hudec, O. – Urbančíková, N. 2010. „Unlocking Potential of Social Capital in the Border Regions.“ In: Regional disparities in Central and Eastern Europe: Theoretical models and empirical analyses, 2010
- Iyer, S. – Kitson, M. – Toh, B. 2005. „Social Capital, Economic Growth and Regional Development.“ In: Regional Studies, 39 (8), s. 1015 – 1040
- Kološta, S. – Flaška, F. 2015. „Regional innovation system in learning regions concept as alternative for regional policy.“ In: 18th International Colloquium on Regional Sciences, 2015. Brno : Masaryk University.
- Landry, R. – Amara, N. – Lamari, M. 2002. „Does social capital determine innovation? To what extent?“ In: Technological Forecasting and Social Change 69, s. 681–701.
- Liptáková, K. 2008. Ľudský potenciál ako faktor endogénneho regionálneho rozvoja. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta, 2008. 122 s. ISBN 978-80-8083-601-6
- Machová, R. 2011. „Aspekty rozvoja ľudského potenciálu ako jedného z činiteľov regionálneho rozvoja v regióne Komárno.“ In: Význam ľudského potenciálu v regionálnom rozvoji. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Dudince : Východoeurópska agentúra pre rozvoj (EEDA), n. o., 382 s.
- Majerová, V. ; Kostecký, T. a Sýkora, L. 2011. Sociální kapitál a rozvoj regionu. Příklad Kraje Vysočina. České Budějovice : Grada Publishing, 2011. 221 s.
- Pike, S. - Roos, G. 2000. „Intellectual Capital Measurement and Holistic Value Approach (HVA).“ In: Works Institute Journal (Japan), V. 42, Oct.- Nov. 2000.
- Potůček, M. 1990. Úloha odvětví rozvoje člověka v kultivaci a uplatnění lidského potenciálu ve společenském reprodukčním procesu. Výzkumná práce č. 39. Brno : Ústav ekonomiky a řízení nevýrobní sféry. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyňe, 1990. 110 s.
- Putnam, R. D. 1993. „The Prosperous Community: Social Capital and Public Life.“ In: American Prospect 13: p. 35–42.
- Skokan, K. 2004. Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji. Ostrava : Repronis, 2004. 160 s.
- Strecková, Y. 1991. Kritéria pro hodnocení sociálně-ekonomické úrovně regionů. Dílčí studie ke kategorii životních podmínek. Brno : Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1991. 27 s.

Vaňová, A. 2006. Strategické marketingové plánovanie rozvoja územia. Banská Bystrica :
Ekonomická fakulta UMB. 140 s.

Kontakt

Erika Ľapinová

Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko

Email: erika.lapinova@umb.sk